

Napsal Emil Saudek

(E*forum, 04. 04. 2018)

*Jen několik týdnů před vyhlášením samostatného československého státu vyšel v Kalendáři česko-židovském (38, 1918/1919, [srpen 1918], red. Edvard Lederer, s. 52-56) text, jímž se jeho autor - vídeňský bankovní úředník **Emil Saudek** (1876 Jihlava - 1941 Praha) - nabádavě obrátil ke svým židovským „bratřím a sestram“ . Výklad moderního (středoevropského) židovství smísil s přísežným gestem sounáležitosti s českým národem, jež mu aktuálně přednostně reprezentoval okruh Masarykových „realistů“ . Co by mohlo být - izolovaně - čteno jako projev konjunkturální, v Saudkově případě platí za slovo řadové: již hluboko v letech předválečných s tímto okruhem spolupracoval, zároveň překlady, články, přednáškami či prostřednictvím osobních vazeb pomáhal vybraným básníkům české literatury - v první řadě Otokaru Březinovi, dále J. S. Macharovi - pronikat do německojazyčných prostředí. Zprostředkovatelství před válkou stanovil jako obecný úkol „českého inteligenta“ v příhodném prostředí Vídně a neopustil jej ani v proměněném poválečném světě - přeložil Masarykovu Novou Evropu (Das neue Europa. Der Slavische Standpunkt, 1922), společně s Franzem Werfelem pak Březinovu sbírku Větry od pólů (Winde von Mittag nach Mitternacht, 1920) a eseje Hudba pramenů (Musik der Quellen, 1923). V r. 1922 z Vídně přesídlil i s rodinou (manželkou Elsou a synem Erikem Adolfem) do Prahy - i zde se tištěnými komentáři a úvahami účastnil rozpravy, která dalece vybočovala z jeho profesního rámce. Právě k Emilu Saudkovi je soustředěn nový tříletý projekt, podpořený Grantovou agenturou České republiky, na jehož řešení se společně s Masarykovým ústavem a Archivem AV ČR podílí také Institut pro studium literatury. Emila Saudka, zejména jeho vídeňské působení, představí Lucie Merhautová 17. dubna přednáškou v Rakouském kulturním fóru.*

mt

Naše poslání

(Epištola k těm, kteří nelenili)

Dávno, drazí bratři a sestry, odvykli jste prorockým slovům svých učitelů, dávno rozmlouváte s životem jazykem všednějším a střízlivějším. Dávno vyprchala svůdná vůně slov vašich velikánů, odkvetly svaté hněvy a šílenství vyvolenců Hospodinových! I k vám promluvíly pochybovačné věky rozvratů dějinných! Ze žáků, odříkávajících naučené velebné moudrosti, stali jste se ctižádostivými tvůrci nových pojmenování jediného tajemství, obrozujícího se i v našich šedých dobách. Toužili jste zachytiti svérázně rytmem prostých zážitků, radostných i strastných, záblesky a odstíny života, jak vám samým bylo ho zakoušeti.

Opustili jste zmechanizovaný odkaz svých předků, neživotnou tradici, a marno jest požadovati po vás kult pouhopouhého náboženského žilobití starého rázu. Ještě se schází v dojemných svých modlitebnách, odříkáváte, odění jsouce rouchem svátečním, své nekonečné litanie, hrčice jazykem, vám skoro neznámým, slova posvátná. Kouzlo sabatu a zázrak velikých svátků pokouší se vlévat do vašich bolavých jizev trochu balzámu. Umíte krásně si zatručit po zesnulých a povznášet milodary svou rozpačitou duší. Ale i takových ctihodných hodovníků u opuštěné tabule Hospodinovy denně ubývá. - Tíha života stala se vládnoucím hostitelem vaší lačnosti a ani Vaše pokrmy duševní nikterak se již neliší od jídel jinověrců.

Ne, není pravda, že žijete posud starým židovstvím; cizím jest vám duch starého zákona, nevíte ničeho o jeho stinných i světlých stránkách.

Ale znamená něco zánik starých forem, útvarů a zařízení?

Kdy se člověčenstvo rozpomene na nejvyšší pravdu, jakou mu vesmírný duch stále našeptává, že slova, skutky, útvary a zařízení jsou pouze výrony ze zásvětí, z tůně Nezrozeného, z nádržky Nekonečna? Tajemný duch, chtěje se zjevit, stvořil si formy, nám přístupné; ale formy jsou jen rouchem ducha, spadajícím každým dějinným otřesem bezživotně z údů věčného života! Staré obřady, ba celá stará věro- i mravouka odumřely a na nás jest tvořiti podobenství nová, mýtus nového poznání. His Rhodus - hic salta!

Naštěstí žije naše srdce, spolehlivý nástroj rezonanční, paměť výbojů našeho rodu. V něm hřmí dosud - a za zlých dob dneška zase hlasitěji - odkaz, námi vždy pěstovaný, že jsme povoláni, „bychom dbali všudy spravedlnosti a byli světlem národům, abychom otvírali oči slepé, vyváděli ze žalářů vězně a z vězení ty, kteří sedí ve tmách“. Žid mezi národy, hrdina ducha, jest vyznavačem oněch ideálů Platonových a tím vlastně zastáncem nauk Kristových. Primární starý bůh, znamenající ve vývoji náboženských snah vládu strnulého slova, hmotné věci, zevního světa, uznání živočišné povahy lidské - tento dravčí bůh, proti němuž bojoval Plato i Kristus jako proti jedinému arcinepříteli každé zbožnosti i osvěty, jest právě našim židům-průkopníkům neznám. Duch jeho hýbal nešťastnými církvemi, vzniklými z nedorozumění, římským katolicismem a živil celou onu árijskou i neárijskou sebranku, která dnes jako včera žije vskutku „bezbožně“. Náboženský ruch, pokud zmítá světem, - žel skrytě a bez viditelných úspěchů - jest jednotný, spěje k bohu-člověku, typu, jenž by zkrotil a majestátu ducha podmanil dravčí záchvaty staré přirozenosti. Takový náboženský ruch jest jediným mocným oživovatelem národů, jež bez něho chátrají. Naštěstí žije také ve *vašich* srdcích, nikdy neukojených nepřátelích dogmat strnulých stavů a hničících řádů. Jen v toku, spění a rašení žije opravdu Bůh.

Znaže Vás, drazí bratři a sestry, věřím pevně, že stvoření jsouce k obrazu božímu takového rázu, milujete a toužíte po vládě spravedlnosti, po slunci osvěty a krásě ušlechtilého života: statcích ducha! Známe Vás, otcové, příčinlivé, prosté obchodníky, radující se z ladné úpravy svého podnikání, z pečlivého zachování dobrého jména,

z poctivých styků s okolím. Toť tvoje dobré jádro, český obchodníku-žide! Chraň se každé křivdy, každé nečestnosti! Odsuzuj každého - i z tvých nejbližších, kdo špině sebe, špiní, a to v tvém případě vždy, celý rod! A nebuď obchodníkem tuctovým! Jako leckterý dobrý český odborník jest zároveň při svém řemesle - a nikoli vedle něho - i uvědomělým vychovatelem k vyššímu lidství, k dobrému češství - tak i ty, dědici vznešených snah, buď obchodníkem dobrým! Kapitál jest jistě jen přechodným, ale posud nutným činitelem hospodářského rozmachu národního. Jsi jeho správcem, pověřeným úkolem organizace, bdící u strážných ohňů národního jmění; kapitál, živoucí lék a vzácný plamen snadno se mění ve zlých rukou v požár a jed! Výši českožidovské zdatnosti osvícený národ bude jednou měřiti dle výkonů takového řádu. Kéž bys ty, drobný člověče, dobrých základů své povahy dovedl užívati k výkonům nevšedním, prostým praktik úzce sobeckých, zbaveným vlivů starého „dravčího boha“! Ač ti schází subtilní genialita židů východních, máš přece dost pokladů ukrytých v duši: miluješ svou práci, vážíš si svého díla a životní moudrost - nejlepší odkaz dávných tvých věků - plní blahem, kamkoli zavane. Není snad žádné těžké chvíle, v níž bys neuměl přispěti obecnému dobru!

Stane-li se v brzkém osudném okamžiku blížících se převratů, že maje na vybranou býti více dobrým člověkem než sobeckým uzavřencem, rozhodne se tvé neutuchající srdce pro cíl *nadosobní*: pak nastoupíš cestu nové slávy a budeš zase rekem silným, jak Hospodin tvých proroků. Mnozí z tvých dětí jdou již po podobných stezkách, opustivše dobré, pokojné živobyті! Židovský lékař jest zpravidla výkvětem skryté tvé svědomitosti, obměna tvé energie, přesnosti a ctižádostivosti. Tvoje životní moudrost hárá i jeho bytostí a uzdravuje lépe než věčně nedostatečné metody a prostředky jeho umění.

Z prostých rodin obchodních - stálou obrodou vzácných kvalit dobrého obchodníka - přicházejí nám vstříc - po léta letoucí již - znamenití učitelé (mnohý otec obchodník vyučoval sám své děti!), střízliví vědci a praktikové, osvědčivší se na čelných místech. Z ovzduší, kde židovské matky uprostřed hamižného života kramářského utíkají se stále k „poučným“ knihám, časopisům a svěžím fabulacím, vynořují se nám spisovatelé i umělci, milovníci českých dějin, české krajiny a českého lidu.

Ptáte se po programu našeho českožidovského hnutí? Jest stručný: „Uvažujeme, jak bychom mohli my, právě my židé, prospěti českému celku. Sdružíme se jen k tomu účelu, bychom správně dovedli odpověděti na tuto otázku a bychom dle odpovědi působili na příslušníky našeho rodu, podněcující jejich ctižádostivost a zařikávající jejich hrdost a lidskou důstojnost. Až bude náš celek a každý z nás znáti svůj úkol a pevně se ho držet - může naše organizační úsilí českožidovské ustát.“

Není pochybnosti, že žid-obchodník, činitel a učitel národohospodářský, přinese prvky, jimiž značnou měrou prospěje se české práci.

Ale spoléháme na něco více než na tuto nesporně důležitou součástku českožidovského ducha! Lneme-li k českému národu, jsme-li rozhořčeni, že je nás, dobrých jedinců,

„bílých vran“, stále ještě málo, nejsme-li zdrceni těžkými urážkami z doby válečné - pak to není pouhá přichylnost, lichý prospěch, nýbrž právě náš vkus ve věcech kulturních a kus svatého našeho ohně, našeho věčně planoucího Erotu, jenž se stejnou žádostivostí a vděčnou vnímavostí sklání se v objetí ku „svítivým liniím těla“ jako v říši ducha k těžkým stopám postupujícího lidství. A na cestách národa českého jsou tyto stopy obzvláště hluboké a lásku naši si vynucující. Myslivý žid má svůj vlastní žhavý vztah k některým (nepravím všem) mezníkům české historie: k českobratrství, k Husovi, kacíři a průkopníku myšlenky, k Chelčickému, mysliteli a reformátoru, ke křížové cestě z r. 1620, k útrapám „Temna“, k době buditelů, r. 1848 a za nejnovějších dob ku snahám českého realismu.

Že by z této lásky na život a na smrt nemohlo vzejítí dobré obilí? - - - Prospěch národního celku? Zvýšení kulturní úrovně, rozkvět duchového života národního? A snad i nějaké vzácné zbarvení českého díla?

Zpytujeme poněkud, kam se nesou záliby naší duše při pohledu na lán české práce! Příznějme si: teprv doba českého realismu a příbuzných jeho snah obrozenských vykouzlila v kruzích intelektuálních (jimž přinesla tolikerých vyjasnění palčivých problémů) vědomě, a u velké většiny pudově, hlouběji založenou lásku k češtví. Zde se skýtalo cosi, čeho se nekoupilo v cizích apatykách. Ani ne v apatykách českých doby předchozí. Co dříve od let sedmdesátých bylo více věcí rozumu - stalo se skutky velikých charakterů a skvělých umělců českých od let devadesátých živelnou láskou.

Teprve „Pastýřem“, Macharem, Herbenem, Vodákem, Březinou, Šaldou a j., teprve publicistikou rázu nedoceněného „Času“ a p. - stali jsme se vášnivými a cennými Čechy. Nyní teprve vyšlehl před našimi zraky ztělesněný náš vlastní sen o kráse a pravdě. Víte, jak právě žida dovede pálení křivda! A vzpomeňte si neohroženosti u hájení pravd, noblesy chování, vlídného slova, vystižení, ba kultu jemnějších odstínů lidských a uměleckých věcí, kritičnosti vůdců! To vše bylo našemu rozpoložení tak sourodé a drahé! Kmitla se snad i zář utajených snů našeho utlačovaného plemene, šlehla vůně mystických krás a kouzel zamilovaného filozoficko-náboženského hloubání našich praotců. Tiskli jsme nyní po průpravě Denisově-Vančurově s pravým porozuměním ruku národu, jenž podoben nám, poznal v dějinách tolik utrpení a nikdy se nezřekl svého vnitřního Jeruzalému. Plody z českého stromu: filozofie životní v těsném objetí s náboženstvím navýsost vážným, český demokratism a socialism, české umění, zardívající se červánky nového volného člověka, osvobozující slova celé české moderny, česká mystika podivuhodně vždy vztyčená v mezích jaderného českého výpočtu, odvážná myšlenka, řízená perutí přesné vědeckosti - sytili konečně náš hlad a převáděly rozkochanou slast nitra v činorodý výkon.

Kdo vystihne, s jakým radostným požitkem, s upřímnou radostí četl a čte žid spisy Jiráskovy, pochutnává si na skvělých úvahách Vodákových, Rádlových neb Gammových? Zajisté jest zde cosi zvěřeno v česko-židovské duši, co v ní tak dlouho čekalo na pouť do výšin, Machar dokonce stal se naším vezdejším chlebem a je jím přes všechnu soutěž dosud.

Myslím, že teprve mužové tohoto období vykonali dílo českožidovského hnutí. Mnozí z nás se rozpomenují, zapadla stará „židovina“, izolující se a tíhnoucí do děr dravčího boha-molocha, požírajícího ducha. A nyní se objevily již splátky českých židů na český dluh. Obohacující svou duši, mnozí stali se apoštoly a obhájci češství. Nehledě k četnému zástupu skvělých odborníků, sloužících celku ve svých různých odvětvích, pozorujeme řadu mužů vynikajících na poli kulturním, špičáků české kultury doma a propagátorů jejích v cizině.

V čem je naše poslání? V tom, abychom výkvětem našich synů a dcer přispěli *hojnou* měrou k rozkvětu české vědy, českého umění, české práce tvůrčí. Abychom přispěli nejen číselně - ač i po této stránce jsme ctižádostivi -, nýbrž i svými specifickými tvůrčími vlohami, svými dobrými myšlenkami a nápady, svými osvobozenými názory, svou šířavou skepsí a svou vášnivou láskou, vžívající se tak hluboce do cizí radosti a strasti, celkovému kulturnímu úsilí českému. Úkolem kritiky bude, aby určovala, pokud naše dary mají být přijímány neb odmítány. Zdaru celku se podřídí pak každý uvědomělý dobrý český žid a bude méně uražených a zatrpklých.

Ale nejvyšším naším posláním mezi Čechy, s nimiž milerádi splyneme, až vyschnou naše vlastní zdroje a staneme se jako židé zbytečnými - není třeba tento krásný proces uspišovati - bude, že budeme s nimi trpěti a je utužovati v každém boji, zahájeném věčným životem lásky k slavným rašícím úrodám lidskosti. Pěstujme kult lidskosti a budme v Čechách i jejími strážci!

S českou přísahou slibuje naše těžce zkoušené plémě, že chce společně s československým národem žít životem svobodným a samostatným. I my přísaháme rádi, že vytrváme, až pozdravíme samostatnost českého národa. Takový slib jest naší povinností k národu, s nímž žijeme, ale povinností, již snadno si ukládáme. Nemůžeme jinak při lásce k dějinám předků, duchových bratří všech průkopníků české minulosti, jevící se z výšin věčnosti jako jediný boj všelidský pro blaho příštího osvobozeného lidstva.

www.ipsl.cz